

AVANOS ÇÖMLEKÇİLİĞİNDE AJUR TEKNİĞİ

PIERCING TECHNIQUE ON AVANOS POTTERY

Nizam Orçun ÖNAL^a, Pınar BAKLAN ÖNAL^b

^aErciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü,

^bErciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü,

^anizamorcunonal@gmail.com; ^bpinarbaklan@gmail.com

Özet

Anadolu geleneksel çömlekçiliğinin önemli merkezlerinden biri olan Avanos, günümüzde hala üretime devam etmekte olan sayılı seramik merkezlerdendir.

Yerel çömlekçilerle yapılan görüşmeler sonucu görüldüğü üzere küp, yağdan, gebece, ibrik, künk, testi, abdestlik, çömlek, güveç, çıralık gibi isimlere sahip, günlük ihtiyaçlara yönelik kullanım eşyası üretimlerinin, 1990'lı yıllardan itibaren yerini turistik ve ekonomik gerekçelerle daha albenili kılınmaya çalışılan popüler üretimlere bırakmaya başladığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda, farklı dekor tekniklerine yönelmeler başlamış, geleneksel formlar üzerine süsleme anlayışına dayalı bezemeler işlenmiştir. Yüzünü turizme dönen seramik üretimi, Kapadokya bölgesi turizm hareketliliğinde değişmelere sebep olurken; bu hareketin de üretimde biçim ve yüzey anlayışını değiştirdiği görülmektedir. İlk örnekleri genellikle sırsız veya zift kaplı olduğu görülen seramikler, bu yönelimle renkli sıralarla, sıraltı dekorlarla kaplanmaya ve rapido adı verilen kalemler ile boyanmaya. Bu yenilenme hareketlerinden biri de Ajur (delik işi) yöntemi ile üretilmeye geçilmesidir.

Bölgede yaşamış uygarlıkların kullandığı biçimler stilize edilmiş, bunların yanı sıra, Anadolu'daki diğer seramik merkezlerinde yapılan geleneksel formlar da üretim çeşitliliğine eklenmiştir. Bu arayışların içinde ham çamuru dantel gibi işleme yöntemi olan ajur tekniği, günümüz Avanos çömlekçiliğinde incelikte uygulanan bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Geleneksel seramik, Avanos, Ajur yöntemi, Delik işi tekniği

Abstract

Avanos, one of the important centers of Anatolian traditional pottery, is one of the few ceramic centers that is still continuing production today.

It is understood according to observations as the result of interviews done with local ceramists, their production of everyday use items like jar, oiler, pot with two handles, pitcher, water pipe, crock, ablution cup, crockey, stew pan, have been replaced with production towards touristic items, popular items with decorations. In this respect, they began to lean towards different décor techniques, ornaments based on decoration concept on traditional forms were applied. While ceramics production, turning towards tourism have caused changes in tourism activity in Cappadocia region, it is seen that this activity has changed form and surface concept in production. Ceramics with first examples without glaze or coated with tar, began to be covered with colorful glazes, decorations under the glaze and painted with pens named rapido. One of these innovative moves was also to start production with Ajur (perforations) method.

Forms used by the civilizations that lived in the region have been stylized and also traditional forms done in other ceramics centers in Anatolia were added to production variety. Ajur technique, working on clay like a lace, comes forth among other methods as a tendency applied finely in Avanos pottery.

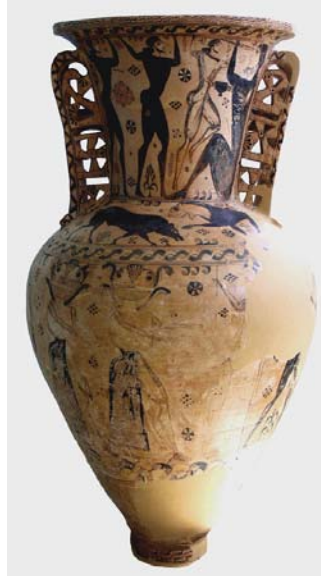
Keywords: Traditional Ceramic, Avanos, Hemstitch (Ajour) method, Piercing technique

1. Seramikte Ajur

Fransızca kökenli ve dantelde, bir motif içindeki boşlukların kafes örgüyle doldurulduğu dolgu işi ve ‘boşluk’ anlamına gelen bir kelime olan “Ajour’dan” ya da Türkçeleştirilen adıyla Ajur; delik işi adıyla metal, taş, ahşap işçiliğinde bezemelerde kullanılmaktadır. İngilizce “Pierced Work” olarak isimlendirilen teknik, terim olarak tekstil ürünlerinde ve kumaşta boşluklu desenler oluşturmak anlamında, ahşap oymacılığı ve mimaride ise kafes süslemesi anlamında kullanılmaktadır.

Dilimize kumaş işlemeciliğiyle ilgili olarak girmiş, delikli motifler işleme suretiyle yapılan ajur, 18.yüzyıl boyunca yapılmış seramiklerin pek çoğunda sık sık kullanılmış kafes gibi oymalı (işlemeli - gözenekli), farklı büyüklüklerde delikli olarak hazırlanan süslemelere verilen addır. Genel bir deyişle, delikli motif süslemeleri olarak da tanımlayabileceğimiz ajurlu seramikler, parçaların üstüne yerleştirilen dekoratif biçimlerin kesilmesi ve çeşitli boşluklar meydana getirecek şekilde delinip çalınması yoluyla elde edilir (Ayta, 1976: 16).

Birçok kaynakta ajur yönteminin ilk uygulamalarının verildiği medeniyetlerin bilgisinde farklılık olduğu gözlenmiştir. Tekniğin “en eski örneğinin şu anda Eleusis Arkeoloji Müzesi’nde bulunan MÖ. 650-675 yılları arasında tarihlenen bir Proto Attic Amfora” (Janson, 1991’den aktaran, Aktaş, 1999: 10) olduğu bilinmektedir.

Şekil 1. Proto Attic Amfora, MÖ. 675-650, h:142,3 cm, Eleusis Arkeoloji Müzesi, Yunanistan
http://kenney-mencher.com/pic_old/classic_early_christian_byzantine/pottery.htm
 (Erişim: 13.10.2015)

Bir başka kaynağa göre ise “teknğin uygulandığı ilk örnekler M.Ö. 935 yılında Kore’de Silla dönemine aittir. Bu örneklerin benzerlerine daha sonra 1-2. Yüzyıllarda Japonya’da rastlanmıştır (Sevim, 2007: 64)”

şekil 2. Kore Silla Dönemine Ait Çanak

<http://jeonseongkeun.blogspot.com.tr/2015/02/jeon-seong-keun-in-context-of-koreas.html>

(Erişim: 13.10.2015)

Kore’de Silla dönemine ait (M.Ö. 685 – 938) örnekte çanağın ayak kısmında ajur yöntemi kullanılmıştır. (şekil 2)

Uzakdoğu’dan ticaret yolları ile Avrupa’ya taşınan seramikler 17.-18.yüzyıllarda İngiltere’de “creamware” olarak adlandırılmış, Chelsea ve Worcester Fabrikalarında üretilmiştir. Almanya’da 17.-18. Yüzyıllarda üretilen ajurlu seramiklerin bir kısmı İngiltere’de üretilenlerden taklit edilmişlerdir. 1748’de Meissen’de üretilen bir vazo çok ilgi görmüş ve İngiltere’de varyasyonları yapılmıştır. İtalya’da üretilen ajurlu ürünler 16.-18. Yüzyıllara tarihlenmektedir. Bu seramikler Vienna, Sansulolo, Faenza ve Bolongo’da üretilmişlerdir (Aktaş, 1999’dan aktaram, Gökçe, 2011: 6)

İran’da seramik formlar üzerinde uygulanan ve Uzakdoğu ile Avrupa’ya yayılan bu teknik, Anadolu’da Selçuklu döneminde seramik alanında uygulanmaya geçilmiş, 18. yüzyılda Kütahya ve 19. yüzyılda Çanakkale’de ağırlıklı olarak görölmeye başlanmıştır. Avrupa’da başta İngiltere olmak üzere, İtalya ve Almanya’nın 18. yüzyıl seramiklerinde sıklıkla karşılaşılan bir uygulama olmuştur. Günümüzde birçok sanatçının geleneksel, dekoratif ve modern yönelimli seramik eserlerinde örneklenebilecek bu yöntem, üretime devam eden çömlekçilik merkezlerinde de görölebilmektedir. Bu bölgelerden biri olan Avanos’ta ajur yönteminin, turistik – ekonomik

gerekçelerle seramik üretiminde, biçim ve dekor üslubunda yenilik arayışları içinde olan çömlekçiler tarafından 1990'lı yıllardan beri kullanıldığı bilinmektedir.

Ajur tekniğinin uygulanacağı form, elle (serbest), tornada ya da kalıpla oluşturulabilir. Genelde plastikliği yüksek tüm seramik çamur çeşitleri ile uyumlu olan yöntemde, formun büyüklüğüne göre mukavemeti artırarak dayanıklılığı koruyabilecek, iyi öğütülmüş tanecikli plastik bir çamur seçilmesi kesme işlemini de kolaylaştıracağından uygun seçim olarak görülebilir.

Ajur dekorları, pişirildikleri zaman belirli bir dayanıklılık ve sağlamlık kazanmaları için, genellikle pekişme yeteneği yüksek, sert hamurlardan yapılan parçalar üstünde uygulanır. Çünkü bu tarz dekorlar, yapılan oyuntularla ana gövdenin fiziksel direncini azalttığından, parça dayanıksız, kırılabilir bir nitelik gösterir. Bu durum, kuruma ya da pişme sırasında ortaya çıkabilir. Pekişmiş hamurlarla yapılan ajurlu parçaların ise öteki hamurlara göre dayanıklılığı daha fazladır (Ayta, 1976: 16).

Yöntem, uygulama açısından çeşitlilikler gösterebilmektedir. Elle şekillendirilen serbest formlar, torna üzerinde oluşturulan formlar ve kalıpla oluşturulan formlar üzerine farklı uygulama teknikleri bulunan yöntem, ham formun direk kesilmesi, şablon çizilerek dekorlanması, kalıp üzerine veya alçı model üzerine kazıma - ekleme ile desenin aktarılması ya da döküm akıtma ile oluşturulan bezemenin applike edilmesi gibi uygulama çeşitliliğine sahiptir.

Teknik, geleneksel çömlekler üzerinde kullanıldığında ustanın el becerisi ve deneyimi sebebiyle genelde ezberlenmiş dekorun direk ürün üzerinde kesilmesi ile uygulanmaktadır. Kağıt veya teneke şablon kullanılarak motiflerin ham çamur üzerine aktarılması ile çalışmak da bir başka yöntem olarak sunulabilir. Birçok sanatsal üretimde de eserin kompozisyonuna göre diğer dekor teknikleri ile beraber kullanılması, yer yer serpiştirilmesi veya tamamının kaplanması söz konusudur. Endüstriyel üretimde ise ajur yapılacak alanlar alçı model üzerinde çizilip işaretlenmekte veya derin oyuklar kazınarak kalıp alınmaktadır. Alçı kalıba döküm yapılarak veya çamur basılarak üretim yapılan bu yöntemde, bırakılan izler veya oyuk alanlar ajurun kesileceği bölgeleri göstermektedir.

Ajur tekniği dekoratif amacın dışında işlevsel olarak da kullanılmıştır. Özellikle Mısır'da 10.-12. Yüzyıllarda filtre görevi gören delikli parçalar; sürahilerin ve büyük su kaplarının içine, boyun kısımlarına eklenmiştir. Buhurdanlık, tütsülük gibi örneklerde ise ajur tekniği ve delikler hem dekoratif hem de işlevsel amaçla kullanılmıştır (Gökçe, 2011: 49).

Teknik uygulanırken göz önünde bulundurulması gereken en önemli hususlar arasında çamurun karakterini tanımak, ona uygun şekillendirme tekniğini seçmek ve kuruma davranışını izlemek sayılabilir. Kıvamı yumuşak olan bir ürüne ajur uygulamak desenin bozulmasına ve deforme olmasına sebep olabilmekte, kıvamı deri sertliğini geçmiş ürünlerde kesme yapmak ise kırılmalara yol açabilmektedir. Bu sebeple ajur dekorunun uygulanacağı bünyeyi doğru seçip onun karakterine uygun deseni çizmek ve kesme yapmak, ayrıca doğru kıvamı yakalamak önem arz etmektedir.

Doğru bünyenin seçimi kadar kurutma aşaması da dikkat gerektirmektedir. Bilhassa cidarı ince çalışmalar ve döküm işleri ajur dekoru bittikten sonra yavaş ve sağlıklı bir kurutma sürecine alınmalıdır.

Şekil 3. "Tripod Bowl", Julie Shepherd, Limouges Porseleni.
http://www.brisbanemodernart.com.au/gallery/ceramics-bronze/Julie_Shepherd/18
 (Erişim: 13.10.2015)

Julie Shepherd, 35 yılı aşkın süredir seramik eserler veren, ajur tekniğini porselenin ışık geçirgen yapısıyla bir arada kullanmayı tercih ederek doğal çevre ve insan varlığının hassasiyetini yansıtmak istediği narin, dantelimsi, transparan yüzeylere sahip kaplar üreten sanatçılardan biridir.

Şekil 4. “A Small Bowl”, Dorothy Feibleman, Nerikomi – Ajur, Porselen, 1981
<https://www.pinterest.com/pin/425942077230579382/>
 (Erişim: 14.10.2015)

Renkli çamurları Agataware (Mermer Tekniği) ve daha planlı Nerikomi tekniği ile bir arada kullanan Dorothy Feibleman'ın çalışmaları kap, kase, çanak ve kupa formlarının çağdaş yorumlarından oluşmakta ve bazılarında ajur tekniği ustalıkla kullanılmaktadır.

Şekil 5. Sandra Black, Diamond Etched Serisi, Kemik Porselen, 2008
<http://www.ceramicartswa.asn.au/sites/default/files/galleries/DiamondEtchedseries2008005.jpg>
 (Erişim: 14.10.2015)

Seramik malzemenin kendine has sınırlılıklarını kabullenmiş ve bu sınırları verdiği eserlerle zorlayan bir diğer sanatçı ise ajur tekniğini kemik porselen bünye üzerinde kullanan Sandra Black'tir. Döküm yoluyla çalışan sanatçı, çalışmalarının delik işini deri sertliğinde bıçaklar ve elektrikli hassas kesicilerle yapmaktadır.

Şekil 6-7. Jennifer McCurdy, Kemik Porselenler
<http://www.jennifermccurdy.com/currentwork.shtml>
 (Erişim: 15.10.2015)

Kemik porselen'in gibi uygulaması oldukça zor bir malzemeyi kullanan bir diğer sanatçı da, tornada şekillendirdiği formlarını ajur yöntemi ile dekorlayan ve soyut dinamik seramik kaplar oluşturan Jennifer McCurdy'dir.

Şekil 8-9. "Tors", Mine Aktaş Poyraz
<https://www.pinterest.com/cerminem/my-works/>
 (Erişim: 12.10.2015)

Çalışmalarında ajur yöntemini uygulayan Mine Aktaş Poyraz da, tekniği birçok yönüyle ele almış, hatta bu konuda tez yazmış bir sanatçı olarak bu dekoratif yöntemle son derece çağdaş eserler üreten sanatçılardandır.

2. Avanos Çömlekçiliğinde Ajur

Avanos'ta, kesinliği bilinmemekle birlikte birçok yayında Hitit dönemine dayandırılan kap kacak üretiminin (Çobanlı ve Canbolat, 2010: 41), Güngör Güner'in araştırmasına göre 1202 yılında Avanos'un kuruluşu ile birlikte başladığı düşünülmektedir (Güner, 1988).

Ustalarla yapılan görüşmeler çerçevesinde; 1990'lı yıllara dek, bölgeye özgü biçimler ustaların kendilerini kalkındırma çabaları ile beraber sürse de geçimlerini seramikten sağlayacak denli kazançlı olunamadığından, biçimlerin ve yöntemlerin farklılaştırılmaya başlandığı söylenmektedir. Günlük yaşamda önemli yer tutan çanak çömleğin, yerini teknolojinin plastikle başlattığı durdurulamaz ve hesapsız alışkanlığına bırakması, tüm seramik merkezlerini olduğu gibi Avanos üretimini de olumsuz etkilemiştir. Bu doğrultuda bölgede üretim yapan atölye sayısı büyük oranda düşmüş, çömlekçiler kalkınmanın yolunu turizmin kapitalist anlayışı içinde aramak zorunda kalmıştır.

Böylece geleneksel, yalın ve özgün biçim anlayışı yerini başka yörelere özgü geleneksel biçimleri de içeren daha bezemeci, süslemeci anlayışa ve fonksiyonel olmayan hediyelik eşya üretimine bırakmaya başlamıştır. Biçimdeki yeniliklerle Hitit halka işi, gaga ağızlı testiler, dekoratif çini ürünleri Avanos pazarına girerken, yüzeydeki arayışların kumlama, boya, kalem (Rapido işi), vernik kullanımıyla seramik dışı tekniklere kaydığı da görülmüştür. Turistik pazara hizmet etmek amaçlı bu yönelimler arasında bir dekoratif yüzey tekniği olan ajur da çarkta şekillendirilen kaplar üzerinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın temelini de oluşturan ajur tekniği, Avanos seramiğinde yirmi yılı aşkın süredir kendine yer edinmiştir. Genellikle Avanos çömlekçiliğinde ajurlu seramiklerin dekoratif anlayıştaki aydınlatma eşyaları olarak üretilmelerinden dolayı teknik, bölge üreticileri tarafından "abajur" tekniği olarak adlandırılmaktadır.

Avanos'un Kızılırmak kil yataklarına özgü geleneksel kırmızı çamuru, yerel üretimin her çeşidinde kullanıldığı gibi, ajur dekoru uygulanacak formlarda da plastikliğinden dolayı tercih nedeni olmuştur. Çömlekçi çarkına uygun

plastik bir bünye olmasının yanında ajur yönteminin zorluklarını kaldırabilir bir bileşkeye sahip oluşu da diğer tercih nedenleri olarak sayılabilir.

Şekil 10. Avanos'ta Bir Atölye
(Kişisel Arşiv)

Şekil 11. Avanos'ta Üretim Tezgahı
(Kişisel Arşiv)

Tekniğin uygulanacağı form, çömlekçi çarkında şekillendirilmektedir. Ajur uygulaması yapılacak olan formun tamamlanmasından sonra, uygulamanın yapılabileceği deri sertliği kıvamına gelmesi için sarılarak “yanalak” adı verilen kurutma mağaralarında saklanmaktadır. Çok fazla ışık almayan bu depolar, mamulün dengeli şekilde kurumasına imkan veren yerlerdir. Deri sertliğine gelen mamul üzerinde pergel ile alanlar belirlenir, kesilecek bölgeye uygun bıçaklar seçilerek kesme işlemine başlanır. Deformasyon ve kesik uçlu alanların çatlaması riskinin yüksek olmasından dolayı, dengeli ve hassasiyet gerektiren bir işçilik gerektirmektedir. Normalde, bu teknik için bünyenin davranışının önceden bilinmesi gerektiğinden denemeler yapılarak desen yüzeye şablonla aktarılır. Avanos bölgesinde ajurun sıklıkla uygulanmasından dolayı, artık şablon kullanılmamakta, usta eline aldığı ham ürünü herhangi bir çizim gereği duymadan kesmeye başlamaktadır. Tecrübe ile hızın birleştiği uygulamada saatlerce sürebilecek bir desen dakikalar içerisinde tamamlanabilmektedir.

Şekil 12-13. Yanalak'ta Kurutmaya Alınmış ve Pişirimi Yapılıp İstiflenmiş İşler
(Kişisel Arşiv)

Uygulama özel hazırlanmış bıçaklar ile yapılmaktadır. Ajur tekniğinde kullanılan aletler genelde uçları inceltilmiş, keskin, farklı ölçü ve şekillerde delikler ile net kesikler açabilecek uçlara sahip bıçaklardır. (Şekil 14)

Şekil 14 Ajur Uygulamasında Kullanılan Aletler

Bu aletler dışında iğne, tığ, çivi, matkap ve matkap ucu gibi kesici – delici farklı malzemeler de uygulama için kullanılabilen materyallerdir.

Kesim işlemi sırasında önceden tecrübe edilmiş ve çalışmayı kolaylaştıracak bir kesim yönü ve kesim açısı belirlenmektedir. Yine kesilen parçanın bünyeden çıkartılması da dikkatle yapılmakta, kesim köşelerinde oluşabilecek çatlak ve kesiklere anında müdahale edilmektedir. Kesilmiş olan bölgenin rötuşu da aynı anda yapılarak, kontrollü bir ilerleme sağlanmaktadır.

Şekil 15. Uygulama Yapılacak Yüzeyin Temizlenmesi
(Kişisel Arşiv)

Şekil 16. Desenin Alanının Pergel ile Belirlenmesi
(Kişisel Arşiv)

Bu aşamada ürün ara ara nemlendirilerek kesim için uygun sertliğin ayarlanabilmesi gerekebilmektedir. Ürün yumuşak ise formda deformasyonlar oluşabileceğinden kesme işlemi yapılamamaktadır. Kesim işleminde yüzeyin tamamında dengeli boşluklar bırakılmaması da mukavemet açısından problem oluşturabileceğinden, çökme ve deformasyon riski taşımaktadır. Özellikle bir bölgede ağırlıklı olarak kullanılacak bir tasarım varsa çok kontrollü ve sabırlı çalışmak ve çamurun sertliğini sabit tutmak gerekmektedir.

Şekil 17. Kesme İşleminin Yapılışı
(Kişisel Arşiv)

Şekil 18. Kurutmaya Hazır Bitmiş Çalışma
(Kişisel Arşiv)

Şekil 19-20. Avanos'ta Üretilmiş Ajurlu İşler
(Kişisel Arşiv)

3. Sonuç

Avanos'ta ajur yönteminin geçmişi son 20 - 25 yıla dayanmakla beraber, gelişen farklı malzemeler ile geleneksel seramiğin kullanımının hediyeleşik eşya niteliğine bürünmesi ve artık bir kazanç kapısı olamaması sonucu yeni ustaların yetişmemesi üretimi durma noktasına getirmiştir. Ajur yöntemi ile dekoratif mumluk ve aydınlatma ürünleri yapan iki atölye, ürünlerini toptan satma yoluna giderek üretimlerini devam ettirmeye çalışmaktadır.

İşçiliği yüksek olan ajurlu seramiklerin bölgeye gelen yabancı turistlerden ilgi görmesi, diğer üretilen ürünlere kıyasla biraz daha pahalı satılmasına neden olmuştur. İç pazarda ise toptan alımlar dışında tek ürün satımı yok denilecek kadar azdır.

Ajurlu seramiklere talep sanılanın aksine diğer ürünlere göre fazla değildir. Pazar payı olarak bakıldığında diğer ürünler ile ajurlu ürünler yakın oranlarda talep görmektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri satış fiyatlarının biraz daha fazla olması ve alıcılar tarafından işçiliğe yeterince önem verilmiyor olmasıdır. Yerli turistlerin genelde güveç, vazo gibi ucuz ve özelliğsiz ürünleri talep etmeleri, işçilik bulunan ürünlere pek yaklaşmamaları bu oranları dengede tutmaktadır.

Avanos'ta çömlekçilik ve geleneksel el sanatları açısından bakıldığında göze çarpan nokta, üretimin tamamen ticari kazanç yönelimine dönüştüğü, bu nedenle seramik mantığına aykırı işlerin de pazara sokulması ile kalitenin gerilediğidir. Usta- çırak ilişkisi ile günümüze kadar gelen geleneksel üretim zamanla hediyeleşik eşya üretimine dönmüş, oluşan rekabet ortamı ve denetim eksikliğinden kaynaklanan kalitesiz üretimler sonucu bölge imajı olumsuz yönde etkilenmiştir. Atölyelerin ayakta kalabilmeleri ve üretimlerine devam edebilmeleri için gereken güven ortamı ortadan kalkmış, seramik üretimi ticari anlamda sekteye uğramıştır. Bu ortam doğrultusunda genç neslin bu alana olan ilgisi kaybolmuş, üretimi devam ettirecek yeni çırakların bulunmamasına yol açarak, önemli bir kültürel mirasımız olan Avanos geleneksel çömlekçiliği yok olma noktasına gelmiştir.

Kaynakça

- Aktaş, M. (1999).** *Seramik Yüzey Değerlendirilmesinde Ajur Yöntemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi (1986).** Ana Yayınları. A.Ş. İstanbul
- Aslanapa, O. (1977).** *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14.yy.)*, M.E.B. Yayınları, Ankara.
- Ayta, T. (1976).** Toprak sanatlarında Dekoratif Uygulama Yöntemleri. <http://www.tulinayta.com/pdf/ToprakSanatlarındaUygulamaYontemleri.pdf>
Erişim: 14.10.2015
- Çobanlı, Z ve Canbolat, A. (2010).** “Avanos Çömlekçiliği”, 4. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Eskişehir.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (1997).** YEM Yayınları, İstanbul, 1997.
- Gökçe, E. (2011).** *Londra Victoria and Albert Müzesi'nde Bulunan Farklı Formlarda Görülen Bazı Ajurlu (Delikli) Seramikler*, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir
- Güner, G. (1988).** *Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik*, Ak Yayıncılık Kültür Serisi, İstanbul.
- İşçen, Y. (2010).** “Avanos'ta Çömlekçilik”, *Peribacası Kapadokya Kültür ve Tanıtım Dergisi*, Mayıs.
- Mülayim, S. (1982).** *Selçuklu Çağı Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süsleme*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Öney, G. & Çobanlı, Z. (2007).** *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sanat Eserleri Dizisi, İstanbul.
- Sevim, S.S. (2007).** *Seramik Dekorlar ve Uygulama Teknikleri*, Yorum Sanat Yayın, İstanbul.
- Ünal, S. (1990).** “Kınık ve Avanos Çömlekçiliği”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9: 62–70.